

Nedovoljno Korišćeni Sistem: Stanje stvari u okviru ljudskih prava na Kosovu

Novembar, 2017

Civil Society for
**HUMAN
RIGHTS**



Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije na Kosovu



GROUP FOR LEGAL
AND POLITICAL
STUDIES



Analiza Politike

Nedovoljno korišćeni sistem: Stanje stvari u okviru ljudskih prava na Kosovu

Autori: *Francisco Jose Garcia Martinez, Umberto Cucchi*

Urednik: Ariana Qosaj Mustafa

Novembar, 2017

© Grupa za Pravne i Političke Studije, Novembar 2017.

Mišljenja iznesena u ovom dokumentu ne reflektuju nužno mišljenja donator KIPRED-a, Grupe za pravna i politička istraživanja i Artpolis-a, njenog osoblja, saradnika ili odbora. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se reprodukovati ili prenositi u bilo kom obiku ili na bilo koji način, bez dozvole. Za takve zahteve, kontaktirati Administrativnu kancelariju Grupe za pravne i političke studije.

Grupa za pravne i političke studije
"Rexhep Luci" br. 16/1
Priština 10 000, Kosovo
Ueb-sajt: www.legalpoliticalstudies.org
E-mail: office@legalpoliticalstudies.org
Tel/fax.: +381 38 234 456

KIPRED
Major Mehmet Bushi, Hyrja Nr. 1
Priština 10 000, Kosovo
Ueb-sajt: www.kipred.org
E-mail: info@kipred.org
Tel/fax.: +381 38 542 778

Artpolis – Centre for Art and Community
"Agim Ramadani", no 16/6
Priština 10 000, Kosovo
Ueb-sajt: www.artpolis-ks.com
Tel/fax.: +381 38 221 512

*Naučni saradnici, Grupa za pravne i političke studije

**Programski director i visi istraživac, KIPRED

"Ova publikacija je objavljena uz podršku Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost KIPRED-a, GLPS-a i Artpolis-a i ni na koji način ne predstavlja stavove Evropske unije."



Ova stranica je namerno ostavljena prazna.

I. Izvršni rezime

Većina načela jednakosti i ljudskih prava Evropske unije su direktno prenesena u Kosovsko zakonodavstvo. Konvencije ljudskih prava su uključene u ustav Kosova, i time su postavljene iznad unutrašnjeg zakonodavstva što ih čini direktno primenljivim na sudu i u javnoj administraciji. Pored toga, skup zakona i propisa su formulisani i usvojeni za zaštitu i promovisanje standarda ljudskih prava, kojim su obuhvaćeni i slučajevi diskriminacije i ravnopravnosti polova, i takođe jačanje organa ljudskih prava i mandata institucije Zaštitnika građana Kosova Ombudsman.

Međutim, izostaju rezultati u vezi sa sprovođenjem. Od 2015 godine, Kosovo je usvojilo takozvanu "paketu zakona ljudskih prava", za zaštitu i promovisanje ljudskih prava pojedinaca, uključujući odredbe protiv diskriminacije i ravnopravnosti polova. Do novo usvojenog paketa zakona došlo je kao rezultat uslova EU Putokaza Viznog Režima za Kosovo, koji zahteva usvajanje i sprovođenje zakonodavstva koje bi obezbedilo efikasnu zaštitu protiv diskriminacije, kao i potpuno poštovanje domaćih odredbi ljudskih prava. Dve godine nakon njihovog usvajanja, još uvek zaostaje njihovo sprovođenje.

Nema dovoljno institucionalnih kapaciteta za sprovođenje ovih zakona, predmeti diskriminacije na sudu i u javnim institucijama su retki. Ustavni sud Kosova je izuzetak, koji je u nekoliko predmeta doneo odluku prema načelima međunarodnih ljudskih prava koja se nalaze u Ustavu Kosova. Međutim, osnovni sudovi retko koriste paketu zakona ljudskih prava ili donose odluku na osnovu načela međunarodnih ljudskih u Ustavu Kosova. Takođe retko koriste sudsku praksu Evropskog Suda za Ljudska Prava. Pojedinci retko podnose sudu predmete protiv diskriminacije i kada se slučajevi preduzmu, relevantni zakoni se ne sprovode na tačan način. Kao što je Ombudsman Kosova izjavio, sudovi su i dalje neuspešni u sprovođenju odredbi protiv diskriminacije, posebno u slučajima u vezi sa zaštitom prava lezbijskih, gej, bi seksualnih i transrodnih osoba (LGBT) zajednice. Slučajevi nasilja na osnovu seksualne orijentacije su posebno podložni fenomenu 'ponavljanja postupka', i sudovi ne donose konačne presude protiv izvršioaca. Čini se da se ignorisanje problema vidi kao rešenje. Takođe, u nekoliko sporova u vezi sa radnim odnosom koji su podneseni sudu, od strane osoba koji su otpušteni zbog njihove seksualne orijentacije, dokazalo se da sudije minimalno znaju i ne koriste odredbe protiv diskriminacije.

Druge prepreke implementacije proizlaze od velikog nedostatka sakupljanja statistike, posebno, razvoj mehanizma praćenja zbog nadzora slučajeva diskriminacije u javnim institucijama. Prema Zakonu o ravnopravnosti polova, sve ustanove treba da sakupe i predaju podatke podeljene prema polu Kosovskoj agenciji za statistiku, u svrhu redovnog izveštavanja i nadzora. Osim toga, izgleda da i u pravosuđu nedostaje praćenje predmeta diskriminacije, i problemi proizilaze iz neadekvatne identifikacije i kategorizacije predmeta od strane agencije za sprovođenje zakona i sudova. Na primer, Kosovska Policija ne izveštava o slučajevima nasilja protiv LGBT zajednice u smislu 'razlozi diskriminacije se osnivaju na seksualnom opredeljenju ili rodni identitet' mada je isto predviđeno zakonom.

Sa niskom i slabom jurisprudencijom, više reaktivnom reakcijom agencija za sprovođenje zakona, kasni se sa ispunjivanjem uslova u vezi sa diskriminacijom i ravnopravnosti polova, koje zahteva proces integracije u EU.

U ovom izveštaju se nalazi je pravna analiza trenutne situacije u oblasti ljudskih prava, počevši od sistemskih nedostataka i nastavlja sa relevantnim primenljivim zakonima i institucijama koje su direktno bave zaštitom ljudskih prava, uključujući pristup javnim dokumentima, pitanje koje se često ignoriše. Svo vreme se fokusira na neophodne mere za povećanje efektivne implementacije. Završava se sa nekoliko preporuka za poboljšanje situacije trenutne primene ljudskih prava na Kosovu.

II. Pravni okvir za ljudska prava

A) Sistematska pitanja

Zakoni koji čine takozvanu Paket zakona koji se tiču zaštite ljudskih prava, Zakon protiv diskriminacije, Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o Ombudsmenu, su samo deo širokog sistema vladavine na Kosovu, koji su odgovorni za podržavanje fundamentalnih prava. Prema tome, oni su samo deo problema. Kosovo se trenutno suočava sa sistematskom krizom vlade, koja utiče na politički i na sudski nivo, i svaki specifični deo zakonodavstva može biti onoliko delotvoran koliko mu to ta zemlja dozvoljava, bez obzira koliko je dobro napisan.

Različite agencije ili organizacije koje se godinama bave pitanjima ljudskih prava na Kosovu su istakle tri sistematska pitanja, do tada kada je Strategijom i razvojnim planom Institucije Ombudsmena 2017-2019 takođe utvrđeno da je bavljenje ovim pitanjima cilj strategije te institucije. Ova pitanja su uopšteno identifikovana kao pitanja iz dve glavne oblasti, nedostatak pravne harmonizacije i nizak nivo nezavisnosti pravosuđa u praksi, koja smanjuje koherentnost pravne implementacije u celini. Nema sumnje da ova pitanja utiču na situaciju ljudskih prava, ali zbog njihovog širokog pojma su izvan dometa ovog izveštaja. Još jedan identifikovan problem koji utiče na implementaciju pravnog poretka je nedostatak harmonizacije zakona. U skupštini Kosova nedostaje pravna kancelarija koja bi mogla da pruži tehničku pomoć zakonodavcima, tako da se svaki deo zakonodavstva razmatra pojedinačno a ne kao deo šireg pravnog poretka. Pored toga, ovi propisi se često pripremaju uz međunarodnu pomoć, čime heterogena pozadina, stručnost i tradicija uvode u proces formulisanja. Tako da se pravni sistem može definisati kao zakrpa kojoj često nedostaje jasno definisana struktura, unutrašnja koherentnost i strateško planiranje. Sa jedne strane, upotreba jezika je pomešana u različitim zakonima (u nekim slučajima i u jednom tekstu) i korišćenje istog pojma sa različitim smislom ili različite pojmove za jedan koncept. Sa druge strane, nema sistematske razmotre pre odobrenja od strane skupštine, i često se dešava da se podnosi predlog za izmenu zakona - amandman da bi se popravile prethodne verzije. Ovi vodi prema niskoj pravnoj sigurnosti i otežava Sudu, Administraciji, ali i javnom mnjenju da efektivno koriste i sprovode različite zakone.

Situacija je još uvek zabrinjavajuća što se tiče nezavisnosti pravosuđa, zato što mešanje politike u pravosuđe još uvek predstavlja značajan problem. Uprkos odredbama, pravosuđe je podređeno izvršnoj vlasti, kao što je evidentno, na primeru, uloge izvršne vlasti u donošenju odluka i pokrivanje budžetskih zahteva i zahteva osoblja za pravosuđe. Ovo nastavlja da ugrožava pravilno sprovođenje zakona na snazi.

B) Ustavna zaštita ljudskih prava

Ustav Kosova usvaja od zajedničke tradicije evropske ustavnosti da bi dizajnirao okvir fundamentalnih prava na osnovu tradicije Evropskog sistema ljudskih prava, sa specifičnim prepoznavanjem kolektivnih prava manjina.¹

U vezi sa pravima pojedinaca, poglavlje II sadrži 35 članova posvećenim osnovnim pravima pojedinaca, od prava na život do integriteta privatnosti i porodice. Prema trećem poglavlju, relativna i kolektivna prava, zajednice imaju prava na potpuno poštovanje njihovog jezika i običaja, i povećanoj zastupljenosti u političkim i administrativnim ustanovama. Pored toga, član 22 pruža nekoliko mehanizma, uključujući Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, koji automatski stupaju na snagu bez obzira na status Kosova kao potpisnika.²

¹ Ustav Republike Kosova, Priština, 15 Jun 2008

² Prema članu 22 su:

Ova ustavna integracija predstavlja nekoliko problema. Prvo, u vezi sa redosledom, u članu 22 nije utvrđena hijerarhija sporazuma ili kriterijumi za rešavanje eventualne nedoslednosti i preklapanja.

Osim toga, uloga sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava je još uvek problematična. Iako je Evropska Konvencija o ljudskim pravima postala integralni deo pravnog poretka, član 22 ne spominje ovu jurisprudenciju. Umesto toga, utvrđen je prosto kao interpretativni kriterijum u članu 53. Zbog toga, Ustavni sud smatra da ima prava da donosi odluke na osnovu sudske prakse koja proizilazi iz ESLJP, time pružajući sebi ogromni sudski korpus da pojača svoje pravno obrazloženje. Između ostalog, ovaj fenomen je uočljiv u *predmetu Valon Bislimi*, kada je sud imao koristi od obrazloženja ESLJP za donošenje odluke o, a priori, jednostavnom administrativnom pitanju u vezi sa izdavanjem pasoša, postavljajući ga u okvir poštovanja slobode kretanja.³ Međutim, Kosovo nije deo konvencije, tako da redovni mehanizmi obeštećenja nisu primenljivi.

Štaviše, ovo razmatranje od strane Ustavnog suda predstavlja izuzetak, zato što je jedini sud na Kosovu koji redovno razmatra ovu jurisprudenciju, čak iako na nedosledan način. Prema Ombudsmanu, osnovni sudovi nisu uspešni u tome, i umesto toga se oslanjaju samo na unutrašnje odredbe primenljive za određen predmet.⁴ U praksi, nedostatak primene značajno smanjuje efikasnost zaštitnog ustavnog okvira.

C) Institucija omdusmana i njegova uloga

Ombudsman je nezavisna institucija posvećena zaštiti, unapređenju i nadzoru fundamentalnih prava i sloboda. Osnovana kao nezavisna ustavna institucija, njegova struktura, mandat i oblast rada su definisani novim Zakonom o Ombudsmanu, koji je prepravio ovu institucije 2015 godine⁵. Zakon ga takođe imenuje kao Nacionalni preventivni mehanizam protiv torture⁶. Takođe na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova i Zaštiti protiv diskriminacije, njegova je dužnost da se bavi sa predmetima diskriminacije na osnovu pola i bilo kojoj osnovi.^{7 8} Prema tome, ima pravo da istraži, po službenoj dužnosti ili nakon žalbe, akciju ili neaktivnost javnih autoriteta koja su možda narušili nečija prava. Štaviše, funkcije u vezi sa sprečavanjem nasilja, službenicima daje pravo ulaza u pritvor i mogu da zahtevaju sve dokumente od javnih institucija.

Ombudsmana imenuje Skupština za period od 5 godina bez prava na produženje i glasa se dva puta sa apsolutnom većinom poslanika.⁹ Nakon produženog pravnog konflikta, presuda Ustavnog Suda je odobrila Ombudsmanu punu autonomiju za definisanje svojih administrativnih

-
1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima;
 2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli;
 3. Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima i njeni protokoli;
 4. Okvir konvencije Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina;
 5. Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;
 6. Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žene;
 7. Konvencija o pravima deteta ;
 8. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka;

³ Ustavni sud Republike Kosova , Presuda 30 Oktobara 2010, *Valon Bislimi, protiv Ministarstva unutrašnjih polova, Sudski savet Kosova, Ministarstvo pravde* , Predmet KI 06/10, AGJ 63/10

⁴ Ova ideju je Omdusman predstavio u nekoliko izveštaja i javnim pojavama. Predstavilo se, *inter alia*, tokom intervjuja održanom u Prištini u julu 2017, i ponovio tokom govora održanom u Prištini 8 Septembra 2017.

⁵ *Zakon Br. 05/L-019 O Ombudsmanu*, 28 maj 2015, Priština, Službeni list Br. 16 / 26 jun 2015

⁶ *Ibid.* Član 17

⁷ *Zakon Br. 05/L-020 on Ravnopravnosti polova*, 28 maj 2015, Priština, Službeni list br. 16 / 26 jun 2015, Član 13

⁸ *Zakon No.05/L-021 o Zaštiti od Diskriminacije* , 28 Maj 2015, Priština, Službeni list br. 16 / 26 jun 2015, Član 9

⁹ Ustav, Član 134

procedura, uslova rada i sistematizaciju dužnosti, kao i da formuliše godišnji budžet za odobrenje od strane Skupštine¹⁰.

Međutim, pravne promene u 2015 nisu proizvele nezavisno imenovanje od strane Ombudsmana, i ponovo je Skupština odgovorna za izbor dva kandidata za svaku dužnost, na osnovu preporuka Ombudsmana. Čak i ako sam Ombudsman je odgovoran Skupštini za akcije Institucije kao celina, uloga Skupštine u kreiranju njegove ekipe izgleda da je nepotrebna i nesrazmerna. Jednostavno pravo da se odbije imenovanje ili formalno odobri bi bili više odgovarajući, kao što je Savet Evrope predložio 2013 godine, ali nije bio uključen u zakon.¹¹

Tada je Savet Evrope predložio promenu procesa razrešenja Ombudsmana da bi smanjio opseg osnove za svedočenje. U ovom slučaju, preporuke su prihvaćene, ali je amandman proizveo disonancu u vezi sa potrebnom većinom. Prema tome, dok se Ustavom zahteva pojačana većina od 2/3 (što se sledi po propisima procedure skupštine), u Zakonu o Ombudsmenu se pominje jednostavna većina.^{12 13} Dok relevantna ustavna odredba prevladava, ovo daje mogućnost da slaba većina sprečava rad Ombudsmana pokušavajući da ga obustavi, zato što je Ustavnom Sudu potrebno određeno vreme da ispravi situaciju, pošto je jasno da bi takvo delo bilo protivustavno.

Slično, ka što je Savet Evrope primetio, Zakon protiv diskriminacije je širenjem mandata Ombudsmana na privatni sektor stvorio nedoslednost, dok ga Ustav ograničava na javni sektor.¹⁴ Vredi pomenuti da dizajn i opseg aktivnosti ovih institucija je nameren za nadzor javnih aktivnosti, i zbog toga proširenje ovog mandata sumnjivo. U svakom slučaju, ovo je još jedan primer pravnog nesklada koji prikazuje gore navedenu sistematsku nedoslednost pravnog poretka.

Međutim glavni izazovi sa kojima se ova institucija suočava od avgusta 2017, kako je i nekoliko puta Ombudsman izjavio, su saradnja drugih institucija, i posledice njihove intervencije. U vezi sa potonjim, još uvek se često dešava da službenici javnog sektora zanemaruju njihove zahteve. U većini slučajeva oni nisu ni svesni svoje zakonske obaveze da sarađuju sa otvorenom istragom. Ovo pitanje se nedavno rešilo sa nekoliko cirkularnih pisama, i pozicija institucije u odnosu na javnu administraciju se poboljšala poslednjih nekoliko godina. Međutim, ovo je *ad hoc, ex post* metoda koja ne garantuje potpunu saradnju drugih ili u budućnosti. Disciplinske sankcije su predviđene članom 25, ali se ne ogledaju u disciplinarnom režimu i retko se sprovode.

Što se tiče poslednjeg, iako Zakon o Ombudsmenu utvrđuje obavezu izveštavanja o preduzetim akcijama koje bi se bavile komentarima i preporukama Ombudsmana, mnoge institucije to ne urade na vreme. Institucija je adresirala ovo pitanje aktivnim zahtevanjem tih akcija, podizanjem ovog pitanja na centralni nivo i brukanjem jedinica i organa koji se ne pridržavaju. Ovo je zajednička strategija koju koriste institucije širom Evrope, gde se nije pokazao isti uspeh, što uglavnom zavisi od relativnog javnog pristupa Ombudsmana.

¹⁰ Ustavni Sud Republike Kosovo, Presuda 30 oktobra 2010, Ombudsman, protiv. Ministarstva pravde, Predmet KO 73/16, AGJ 1015/16

¹¹ Savet Evrope, Podrška sprovođenju Evropskih standarda ljudskih prava i reformi Instituciji Ombudsmana na Kosovu *, Strazbur, 13 februar 2017, str. 8

¹² Ustav, Član 134

¹³ Zakon o Ombudsmenu, Član 13

¹⁴ Podrška sprovođenju Evropskih standarda ljudskih prava, str. 9

D) Zaštita od diskriminacije

Deo paketa zakona ljudskih prava, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije je transverzalna norma čiji je cilj stvaranje opšteg okvira za javnu akciju borbe protiv diskriminacije u svim oblicima, na osnovu načela koji su određeni u različitim evropskim direktivama. Zakon ne određuje specifične direktne obaveze ili prava. Umesto toga, formuliše se iz sadržine Ustava za određivanje okvira za praktično sprovođenje. To se postiže kategorizacijom stavova koji se mogu smatrati diskriminacionim, utvrđivanjem administrativnih sankcija i okvira za njihovu sudsku procenu. Najinovativnija odlika Zakona je razvijanje mogućnosti (koja se pretvara u dužnost) za administraciju koja treba da lansira javne politike sa ciljem poboljšanja situacije marginalizovanih zajednica putem pozitivne diskriminacije, u nastavku ovog teksta afirmativne mere.¹⁵ Osim toga, Zakon o polnoj ravnopravnosti dodaje specifične mere iz perspektive polova.

Sam zakon je autentičan dokument, ali se ne sprovodi efikasno. Samo nekoliko sudskih ili administrativnih odluka su osnovane na odredbama ovog zakona. Zapravo, baš zbog karaktera podrške, javne institucije na svim nivoima nisu uspešne u korišćenju instrumenta koja su ovim zakonom dostupna. Jasni slučajevi diskriminacije nisu predstavljena kao takva, umesto toga se smatraju se kao razni, manji prekršaji.¹⁶

U ovoj situaciji, statistike u vezi sa diskriminacijom ne sakupljaju se na adekvatan. Ne postoje prethodno određeni indikatori i varijable, i takođe nedostaju propisi o koordinisanom prikupljanju informacija. Tako da je dostupna informacija o diskriminacije izdvojena i nedosledna, i ometa proces donošenja odluka. Kancelarija za dobro upravljanje je potvrdila ovaj problem, međutim ostaje optimistična za budući razvoj, uzimajući u obzir da se obraća više pažnje na ovo pitanje.¹⁷

Institucije odgovorne za sprovođenje zakona tek treba da dizajniraju i zaposle osoblje respektivnih jedinica. Do sada, samo 6 ministarstva i 2 opštine imaju radne jedinice koje imaju posebnu dužnost da se bave pitanjima diskriminacije, prema KDU.¹⁸ Čak i kancelarija tek treba da zaposli službenika koji bi se ekskluzivno posvetio pitanjima diskriminacije. Međutim, očekuje se da će se sa novo osnovanom vladom situacija sada rešiti.

Konačno, Zakon o zaštiti od diskriminacije predstavlja drugo pitanje u vezi sa njegovim karakterom sankcija. Predviđa kaznene mere za diskriminatorno postupanje, od 350 do 1350 evra za javne i privatne entitete.¹⁹ Zakon strogo ističe ovu dimenziju, dok ostavlja najvažniji i najefikasniji mehanizam restitucije za sprečavanje diskriminacije, zato što je sama žrtva angažovana u gonjenju. Pored toga, ove sankcije su opisane bez dovoljno detalja o njihovom pravilnom sprovođenju, i time se umanjuje njihova svrha. Takođe je u protivrečnosti sa utvrđenom jurisprudencijom Evropskog suda pravde ECJ, po kome, ove sankcije ne trebaju biti formalne i simbolične, pošto jačina sankcije treba biti srazmerna ozbiljnosti prekršajima koji su naneti i proporcionalno balansirana.²⁰

¹⁵ Zakon o zaštiti od diskriminacije, Član 7

¹⁶ "Ombudsman utvrđuje da su se u ovom slučaju prekršila ljudska prava i fundamentalne slobode, od početka bavljenjem sa slučajevima nasilja Kosovska Policijska nije registrovala slučajeve kao "nasilje zbog seksualnog opredeljenja i rodnog identiteta." Institucija Ombudsmana, *Pravno Mišljenje u Vezi sa situacijom homofobije i transfobije*, Priština, 2017

¹⁷ Intervju sa Habit Hajredini, Direktor Kancelarije za dobro upravljanje, Priština, 19 Jul 2017

¹⁸ Predstavnik KDU, 'Napomene' iz *Rasprave okruglog stola u vezi sa ljudskim pravima na Kosovu: Analiza važećeg zakona i praksi*, KIPRED, GLPS i Artpolis, Priština, 6 Septembra 2017

¹⁹ Zakon o zaštiti od diskriminacije, Član 23

²⁰ Evropski Sud Pravde, Presuda 25 aprila 2013, *Asociația ACCEPT v Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, C-81/12, ECLI:EU:C:2013:275.

E) Ravnopravnost polova

Dopunjavajući zakon za zaštitu od diskriminacije, Zakon No. 05/L-020 o ravnopravnosti polova pokušava da promoviše jednakost između polova uključivanjem polne perspektive u svim javnim propisima čiji je cilj savladati duboke socijalne u kulturološke nedostatke sa kojima se žene još uvek suočavaju. Ne samo to, takođe se bavi diskriminacijom transrodnih osoba i onima koji se identifikuju izvan tradicionalne muško ženske podele. Status žena na Kosovu ostaje nejednak, i nastavljaju izazovi u različitim domenima; u javnom domenu (politički život, plate, predstavljanje, zaposlenost, zdravlje i obrazovanje) i privatnom domenu (porodično nasilje, porodica, brak, dom i seksualno uznemiravanje).²¹

Zakonom se oštrije zahtevaju razmatranja perspektive polova u opštinskom i nacionalnim politikama, u različitim fazama od analize, planiranja, implementacije, nadzora i procene politika.²² Zakon pruža posebne, privremene, afirmativne mere da razvije garancije jednakih prava i promoviše ravnopravnost polova u specifičnim oblastima. Ove mere se ne smatraju diskriminacionim, sve dok je njihov cilj da ubrzaju stvarnu jednakost između muškaraca i žena.²³ Svakako, njih treba prekinuti kada se postigne cilj. Štaviše, zakon pruža jednake mogućnosti drugim osobama čiji polni identitet nije binaran žene i muškarci, i time se Kosovo usklađuje zapadnim evropskim standardima barem što se tiče ovog specifičnog pitanja. Konačno, zakonom se takođe zahteva određivanje specifičnih administrativnih jedinica odgovorne za davanje mišljenja o uključenju polova, koordinirano pod rukovodstvom Agencije za ravnopravnost polova u okviru Kancelarije Premijera.²⁴

Iako je zakon uopšteno dobar, i bez sumnje korak u dobrom pravcu, ima nekoliko nedostataka na osnovu kojih bi se preporučilo razmatranje. Ima nekoliko disonanca u tekstu u vezi sa pojmovima i definicijama. Tu se uključuje i ograničena definicija 'pola', zabunu između žena/ žensko i muškarac/muško u čitavom tekstu, i neprecizna definicija osnova kada su afirmativne mere opravdane koje se razmatraju u članu 6 i opseg koje mogu postići.

Drugi problem proizilazi iz postupka prema kvotama polova u Zakonu. One su uvek kontraverzne, a ipak široko prihvatljive mere kojima se obezbeđuje dugoročna ravnopravnost polova. Trenutno postoje konfliktne odredbe između Zakona o polnoj ravnopravnosti po kojima se zahteva distribucija po pola u izbornim listama; i Zakonima o izborima i o lokalnim izborima koji su odredili prag od najmanje 30%.²⁵ ²⁶ Ombudsman poziva da se u potpunosti poštuje Zakon o

²¹ Za dodatne informacije o nejednakom statusu žena na Kosovu in Kosovo upućujemo vas na sledeće publikacije: Kosovo Women's Network, *No more Excuses: An analysis of attitudes, incidence, and institutional responses to domestic violence in Kosovo*, 2015, at:

www.womensnetwork.org/documents/20151124105025622.pdf; Kosovo Women's Network, *Striking a Balance: Policy options for amending Kosovo's Law on Labour to benefit women, men, employers, and the state*, 2016, at: www.womensnetwork.org/documents/20160504154201373.pdf; Kosovo Women's Network, *Who Cares: demand, supply, and options for expanding childcare availability in Kosovo*, 2016, at: www.womensnetwork.org/documents/20161103153827186.pdf

²² Zakon o ravnopravnosti polova, Član 5

²³ *Ibid.* Član 6

²⁴ *Ibid.* Član 12

²⁵ Zakon Br. 03/L-073 o opštim izborima u Republici Kosovo, 5 june 2008, Priština, Službeni list Godina III / Br. 31 / 15 Jun 2008

²⁶ Zakon Br. 03/L-072 o lokalnim izborima u Republici Kosovo, 5 jun 2008, Priština, Službeni list Godina III / Br. 32 / 15 Jun 2008

polnoj ravnopravnosti u vezi sa ovim.²⁷ Problem je u nedovoljnoj pravnoj harmonizaciji i razmatranje zakona kao izolovani dokumenti. U razvijenijoj pravnoj tradiciji, Zakon o polnoj ravnopravnosti bi eksplicitno ili implicitno abrogirao ove kontraverzne odredbe. Pošto ovde to nije tako, potrebno je pravno mišljenje Ombudsmana u vezi sa ovim pitanjem, po mogućnosti uz saradnju kancelarije premijera, da bi se izbegle bilo koje pravne neizvesnosti i da bi se obezbedilo potpuno sprovođenje odredbi polne ravnopravnosti. Na kraju, će možda biti potrebna dopuna Zakona o izborima i Zakona o lokalnim izborima.

Dodatno, i slično situaciji sa Zakonom o zaštiti od diskriminacije, u ovom zakonu se može poboljšati balans između kaznenih elementa i elemenata restitucije. U vezi sa potonjim, član 23 Zakona o ravnopravnosti polova predviđa kazne za dela diskriminacije. Predviđa minimalnu kaznu od 300 do 500 Evra, bez razlike između privatnog i javnog sektora.²⁸ Ista rabije pomenuta razmatranja važe i u ovom slučaju. Što se tiče poslednjeg, iako zakon pruža opšte pravo na kompenzaciju, isti nije dobro razvijen, i zbog toga se retko koristi. Prema Direktivi 2006/54, svaka kompenzacija ili obeštećenje ne može biti ograničeno prethodnim određivanjem gornjeg ograničenja.²⁹ Evropski sud pravde je potvrdio ovaj zahtev u nekoliko slučajeva.³⁰ Zbog toga se od zemalja članica očekuje da zaštite i obezbede ne samo efikasne, proporcionalne i odvratne sankcije nego i da garantuju pomoć žrtvama obezbeđujući adekvatno obeštećenje i kompenzaciju žrtvama diskriminacije. Dakle, direktiva zahteva da zemlje članice obezbede realnu i efikasnu kompenzaciju žrtvama za gubitke i nanesenu štetu "na način koji je povratan, efikasan i proporcionalan u odnosu na nanesenu štetu".³¹ Nažalost, to se na Kosovu retko dešava.

Uprkos unutrašnjim problemima, nedovoljno sprovođenje je mnogo više štetno za postojeći okvir, koji je sputan zbog nedostatka sredstava i službenika sa završenom obukom da bi ispunili sve uloge predviđene zakonom. Ovo je posebno zabrinjavajuće u vezi sa lokalnim institucijama, koje u ovoj fazi nemaju dovoljno resursa da u potpunosti razmatraju posledice u vezi sa polovima na njihove politike. Međutim, Agencija za jednakost polova ima ograničene resurse i osoblje od samo 11 službenika.³² Pored toga, opširno nepoznavanje zakona od strane javnosti i prava koja su građanima garantovana govori da svaki spoljni pritisak za promenu situacije ostaje nizak

F) Uloga pravosuđa

Funkcija sudova u svakoj radnoj demokratiji jeste da zaštiti vladavinu prava i na ovaj način prava i slobode naroda. Što se toga tiče, da bi ispunio zahteve takvog napora, od stupanja na snagu Zakon o sudovima se izmenio i dopunio. Sudovi su organizovani u sklopu dizajna sa tri stepena,

²⁷ Vidi izjavu Ombudsmana, 19 Maja 2017, dostupnu na:

<http://www.ombudspersonkosovo.org/en/news/OMBUDSPERSON%E2%80%99S-STATEMENT-CONCERNING-EQUAL-GENDER-REPRESENTATION-IN-CANDIDATES%E2%80%99-LIST-BY-POLITICAL-ENTITIES---%201511>

²⁸ Zakon o ravnopravnosti polova, Član 23

²⁹ Direktiva 2006/54/EC o implementaciji načela o jednakim mogućnostima i jednakom postupanju prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i profesijama (recast), 5 July 2006, Strazbur, Službeni list Evropske Unije L 204/2ima, 26 jul 2006

³⁰ Evropski sud pravde, Presuda 10 april 1984, Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen, C-14/83, ECLI:EU:C:1984:153.

³¹ Direktiva 2006/54, član 18.

³² Prema organogramu agencije, sastavljena je od 1 Glavni egzekutivni zvaničnik potpomognut 1 zvaničnik sertifikacije, i 3 egzekutivna odeljenja, u zakonodavstvu (3 službenika), saradnja (3 službenika), i u nadzoru i izveštavanju (3 službenika). Asistent CEO i u odeljenju za administraciju, budžet i finansije (5 službenika) su osoblje podrške. Dodatne informacije su dostupne na:

[http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Organogrami%20i%20ABGJ_ENG%20\(2\)%20\(2\).pdf](http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Organogrami%20i%20ABGJ_ENG%20(2)%20(2).pdf)

niži stepen se sastoji od sedam osnovnih sudova raspoređeni na teritoriji, sa dodatnim odeljcima da bi obezbedili dostupnost. Apelacioni sud služi kao drugo stepeni sud i Vrhovni sud je odgovaran za ravnomerno tumačenje zakona. Sa 18 Sudija na 100.000 stanovnika, sudovi na Kosovu su dostigli prosečne kapacitete osoblja upoređujući se sa širom evropskom situacijom.³³ Zbog toga problemi sudova nisu u vezi sa brojem sudija, nego sa osobljem za podršku, profesionalnim kapacitetima (njihovom nedostatku) obe. Posledica ovoga, neopravdano duge procedure ometaju efikasne pravne lekove na Kosovu. Zapravo, ovim su oni izazvali situaciju da je na kraju 2016 godine bilo 399,031 nerešenih predmeta.³⁴ Ironično je to da je fokus na smanjenje backloga [nezavršenih poslova], vrši pritisak na sudije da reše predmete veoma brzo, što neminovno smanjuje pravnu konsistenciju kazni. Pored backloga [nezavršenih poslova], postoji veliki broj neizvršenih sudskih odluka (procena Ombudusmana je da je otprilike 117,000 u septembru 2017).

Ono što pogoršava situaciju jeste da su neki drugi problemi direktna posledica pravne kulture Kosova. Nasleđen pravni sistem Jugoslavije, figura "ponovnog suđenja" je sprečila razvoj adekvatnog korpusa sudske prakse. Najčešća reakcija suda jeste da vrati proces na prethodnu fazu zbog nekog greške u postupku, što je rezultat formalnog pristupa zakonu, koji je olakšan sadašnjim postupkom u zakonodavstvu. U administrativnom domenu, to implicira vraćanje predmeta istoj administraciji koja je donela osporenu odluku. Pošto nije vođen postupak o zaslugama predmeta, nema jasnih direktiva za taj autoritet u vezi sa tačnim odgovorom. Zbog nedostataka sistematskih aktivnosti ispravljanja i jasne sudske direktive, pravni lek je ad hoc i autoriteti nemaju podsticaj da poboljšaju njihovu praksu. Pored toga, Apelacioni sud i Vrhovni sud u prošlosti nisu oklevali da vraćaju predmete u osnovne sudove onoliko puta koliko je bilo potrebno.³⁵ Ne samo da individualni predmeti traju duže nego što je potrebno sa mnogobrojnim ponovljenim suđenjima, nego i sudovi koji donose odluke primenjuju zakone i propise onako kako ih najbolje razumeju, što je neminovno različito. Zbog toga, pored dugotrajnih postupka, ovo izaziva naučni disperziju, nedosledno sprovođenje zakona, nejednako tretiranje građana i smanjuje pravnu sigurnost, i sve to narušava efikasnu zaštitu fundamentalnih prava.

G) Pristup javnim dokumentima

Kad govorimo o ljudskim pravima, ovo je jedno od pitanja koje se često prevazilazi, pošto njegovi direktni efekti nisu toliko očigledni. Međutim, slobodan pristup dokumentima od javnog značaja nije samo osnovno pravo u svakom demokratskom društvu, takođe je veoma važno za garantovanje javnog poverenja u institucije, čvrste procese donošenja odluka i odgovornosti javnih službenika. Zbog toga je adekvatno garantovanje prava ključno za legitimisanje akcija javnih autoriteta, kao i njihove odgovornosti; koja je najbolja zaštita prava građana. Na Kosovu, ovaj zahtev je uređen Zakonom o pristupu javnim dokumentima.³⁶ Krajnja tačka ovog Zakona jeste da je svaki dokument po prirodi javan dokument i dostupan je svakom. Ombudsman je

³³ Prema agenciji za statistike, opšta populacija Kosova u 2016 je bila 1,771,604 po 322 aktivnih sudija, prema izveštaju Sudskog saveta. Odnos je 18.17 sudija po 100,000 stanovnika u 2016. Prema izveštaju Saveta Evrope o efikasnosti i kvalitetu pravosuđa, u 2014 prosečni broj sudija u evropskim zemljama je bio 21 i srednja vrednost, 18. Upotreba informacija iz različitih godina sprečava adekvatno poređenje, izveštaj govori o stabilitetu u periodu 2012 do 2014 godine. Ako se pretpostavi da je trend u Evropi ostao stabilan u sledećem periodu, mogli bi grubo izjaviti da je Kosovo trenutno u uporednoj prosečnoj poziciji.

³⁴ Sudski savet Kosova, *Godišnji izveštaj, Statistike sudova*, Priština, 2016

³⁵ "Od 2006 do 2010 godine, prosečno 42.4 posto drugo stepene odluka svih Okružnih Sudova su bili povratni ili odloženi, sa stopom vraćanja 63.8 posto po pojedinačnom predmetu."

Ministarstvo pravde, *Izveštaj procene*, Twinning Project EU Standards for the Ministry of Justice, KS 08 IB JH 03, 21 novembar 2011.

Intervju sa Ombudsmanom održan u julu 2017 je pokazao da se situacija nije poboljšala.

³⁶ *Zakon br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima*, 7 oktobar 2010, Priština, Službeni list Godina V / Br. 88 / 25 novembar 2010

imenovan kao nezavisni autoritet, odgovoran da pomogne građanima u obezbeđenju pristupa dokumentima kada ih autoriteti ne donesu na vreme. Sve neophodne mere će biti preduzete da bi se obezbedilo pravedno korišćenje ovog prava.

U praksi su se pokazali nekoliko nedostataka. Prvo, uprkos uopštenom načelu da je javni pristup na svaki javni dokument predviđen zakonom, takođe i dozvoljava administraciji da odbije zahteve pristupa u izuzetnim uslovima na osnovu nacionalne sigurnosti, krivična istraga u toku, privatnost ili veliki komercijalni i ekonomski interesi, koji su samo nabrojani u opštim pojmovima.³⁷ Pored toga, ne pruža konkretne kriterijume za procenu da li dokument spada pod tim razlozima odbijanja.

Institucije i javni autoriteti su imale koristi od onoga što se može opisati samo kao izgovor za sistematsko odbijanje zahteva. Zapravo, Ombudusman, u njegovom izveštaju 2016 godine je izjavio da se nijednom nije susreo sa razumnom odlukom odbijanja.³⁸

Drugo, sve institucije ne objavljuju njihove dokumente na elektronski način na njihovoj web stranici, iako je to zakonska obaveza. I one koje to urade, nisu dosledne u ažuriranju njihovih web stranica. Rezultat je da često treba zahtevati javna dokumenta koja bi već trebalo biti dostupna. Nekoliko institucija, kao što je Opština Mališevo i Oblič, i Agencija za registraciju biznisa, zahtevaju simboličku uplatu od 1 evra nakon dostavljanja formulara aplikacije, koji služi kao podsticaj da udalji ljude od institucija i to je u kontradikciji sa zakonom.³⁹ Nespremnost jedinica i službenika koji procenjuju zahteve je često jedan od glavnih uzroka sporog procesa procene aplikacije

Treće, pošto je odgovornost samo maglovito propisana institucijama i detaljni postupak nije predviđen, u većini slučajeva oni jednostavno ignorišu zahtev. Ovo je oblik negativne tišine, i pojedinačni službenici retko snose odgovornost zbog neadekvatnog bavljenja slučajem. Zapravo, relevantni dokumenti se u većini slučajeva čak i ne objavljuju na web stranici, što pokazuje očigledno neobaziranje prema zakonskim obavezama.

III. Zaključak

Situacija Ljudskih Prava na Kosovu nastavlja da bude otežana nizom nedoslednosti, kontradiktornosti, pogrešnih tumačenja i nepropisnog sprovođenja zakona, što u praksi čini defektnu zaštitu. Većina ovih nedostataka se može pripisati nedostatku političke volje, bez koje je nemoguće da ceo sistem pravilno funkcioniše.

Sistemske probleme ometaju rad države, kako u celini, tako i u određenim oblastima Ljudskih Prava. Pojedinačno gledano, većina delova zakonodavstva teži da bude tehnički ispravna, ali njihova međusobna komunikacija ostaje otežana, i kao posledica toga, pravni poredak nije dosledan. Pored toga, nepotrebno političko mešanje sprečava efikasni sudski nadzor javnih uprava, koje se dalje grana na svakodnevna, rutinska pitanja čak i kada se takvo političko mešanje ne dešava direktno.

³⁷ *Ibid.* Član 12

³⁸ Institucija Ombudusmana, *Godišnji izveštaj 2016*, Priština, 2017, str.41, vraćeno 4 oktobra 2017, dostupno na: http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Raporti_Vjetor_2016__ANG__no16_me_kopertine_per_web_338158.pdf

³⁹ K2.0, Novinari Kosova treba da zahtevaju implementaciju njihovog pristupa na prava o informisanju Kosovo, 31 januar 2017, vraćeno 4 oktobra 2017, dostupno na:

<http://kosovotwopointzero.com/en/kosovar-journalists-need-demand-implementation-access-information-rights/>

Pravni okvir, počevši od Ustava, ali uključujući i niz pravnih tekstova, kao što su oni koji su sadržani u “Paketu Ljudskih Prava” i Zakonu o Pristupu javnim dokumentima, ujedinjuje širok spektar Osnovnih prava i mehanizama za njihovu zaštitu koji se mogu uporediti sa onima iz zemalja članica EU. Nažalost, efekat ovih propisa je osporen generalnim nedostatkom znanja i zloupotrebe takvih pravnih sredstava i od strane uprave i od strane sudova.

Sa institucionalne strane, problemi u vezi osoblja i sredstava za ispunjavanje funkcija propisanih odgovarajućim zakonima ostaju na centralnom i lokalnom nivou. Glavni izuzetak je u ovom trenutku Zaštitnik građana, ustavno nezavisna institucija koja je zadužena da nadgleda druge javne vlasti u vezi ovoga. Čak i u ovom slučaju, određen broj nedoslednosti, u vezi sa izborom ključnog osoblja i nedoslednosti mandata ometaju rad institucija.

IV. Preporuke

Kako bi se osigurala efikasna zaštita i primena zakona, ovaj izveštaj nudi neke preporuke koje vlasti treba da razmotre, kao moguće rešenje za gore navedene probleme. Sledeće preporuke su predložene kao način za uklanjanje utvrđenih nedostataka:

- **Integracija Ljudskih Prava.** Zvanična primenljivost međunarodnih povelja i načela, ostaje sporna ako se njene odredbe ne koriste. Kosovo će na kraju postati članica Evropskog suda za ljudska prava i ne treba da čeka na prve osuđujuće kazne iz Strazbura da ojača svoje pravne postupke. Upotreba međunarodnih konvencija i sudske prakse u vezi sa tumačenjem klauzula u vezi sa diskriminacijom treba da se dodatno razradi i treba pripremiti priručnik za sudove i javnu upravu, u svrhu obučavanja. Relevantna direktiva treba biti integralni deo strategije i akcionog plana o ljudskim pravima, koju KDU trenutno priprema. Posebno, treba povećati zahteve i dužnosti koji proizilaze iz međunarodnih konvencija i sudske prakse ESLJP, posebno među sudijama i pravnicima, da bi se efikasno koristili u praksi. Zbog toga je potrebna obimna obuka na različitim nivoima od Ustavnog suda do sudija Osnovnih sudova.
- **Pravni amandmani.** Skup pravnih interpretacija od strane Ombudsmana i amandmani skupštine bi bili korak unapred prema razjašnjenju pitanja predstavljenih u ovom izveštaju. Prvo, što se tiče nedovoljnih sankcija i skoro nepostojećem režimu obeštećenja u Zakonu o zaštiti od diskriminacije i o ravnopravnosti polova. Drugo, u vezi sa sudskim nedostacima, koji u velikoj meri umanjuju napore u tom pravcu. Treće, rešiti kontradikciju u vezi sa kvotama različitih polova. Što se toga tiče, sledeći pregled koji je zajednička inicijativa KDU i EUOK u okviru sprovođenja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju pruža mogućnost za detaljni pregled.
- **Uloga Ombudsmana.** Skupština zajedno sa Institucijom Ombudsmana, treba da pregleda mandat Ombudsmana da bi ispravili identifikovane protivrečnosti u vezi sa imenovanjem, postupkom otpuštanja kao i jurisdikcijom. Treba se dodatno angažovati u pružanju pravne interpretacije, da bi dalje pojasnili različita pitanja materijalnog zakona.
- **Mehanizam praćenja slučajeva u vezi sa ljudskim pravima na Kosovu.** Postoji samo nekoliko pokazatelja koji se ekskluzivno fokusiraju na ljudska prava i njihovo prikupljanje je sporadično i ad hoc. Kategorizacija i izveštavanje slučaja definisanim Zakonom o zaštiti od diskriminacije treba pod hitnom adresirati. Tamo gde je moguće, treba prikupiti statističke podatke podeljene prema polu kao što je istaknuto u Zakonu o ravnopravnosti polova. Što se toga tiče, Pokazatelju ljudskih prava, kao što ih je razvila kancelarija Visokog Komesara UN za Ljudska Prava se trebaju smatrati početnom tačkom. Potom se ti podaci sakupljaju na sistematski, dosledan i periodični

način da bi pomogli u procesu donošenja odluka. Sve dok informacija nije lako dostupna, nadzor efikasnog sprovođenja zakona će biti problematično.

- **Jača odgovornost.** Trenutno administracija ima jak podsticaj da ostane pasivna, zato što ne postoje praktične posledice zapostavljanja dužnosti. Sankcije za ne sprovođenje Pakete zakona o ljudskim pravima su slabe i zakonom se predviđaju samo simboličke sankcije. Pored toga, treba utvrdi viši nivo odgovornosti da bi preokrenuli situaciju i postavili proaktivniji stav.

- **Pristup javnim dokumentima.** Zakon o pristupu javnim dokumentima treba razjasniti obaveze javnih institucija koje ne dozvoljavaju pristup javnim dokumentima. U tome treba obuhvatiti zloupotrebu administrativne tišine i neosnovana odbijanja. Čitav postupak treba biti eksplicitan ili barem da se odnosi na administrativni postupak.

V. Reference

ZAKONODAVSTVO

- Assembly of the Republic of Kosovo, Constitution of the Republic of Kosovo, 15 June 2008, www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No. 03/L-072 on Local Elections in the Republic of Kosovo, 5 June 2008, Pristina, Official Gazette Year III / No. 32 / 15 June 2008, www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/zgjedhjetlokale_en_wqdpwshxlo.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No. 03/L-073 on General Elections in the Republic of Kosovo, 5 June 2008, Pristina, Official Gazette Year III / No. 31 / 15 June 2008, www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L073_en.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No.03/L-199 on Courts, 22 July 2010, Pristina, Official Gazette Year V / No. 79 / 24 August 2010, www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-199-eng.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No. 03/L-215 on Access to Public Documents, 7 October 2010, Pristina, Official Gazette Year V / No. 88 / 25 November 2010, www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-215-eng.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No. 05/L-019 On Ombudsperson, 28 May 2015, Pristina, Official Gazette No. 16 / 26 June 2015, http://ombudspersonkosovo.org/repository/docs/LAW_NO_05_L-019_ON_OMBUDSPERSON_770172.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo, Law No. 05/L-020 on Gender Equality, 28 May 2015, Pristina, Official Gazette No. 16 / 26 June 2015, www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/05-L-020%20a.pdf
- Assembly of the Republic of Kosovo Law No.05/L-021 on Protection from Discrimination, 28 May 2015, Pristina, Official Gazette No. 16 / 26 June 2015, Article 9, <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/05-L-021%20a.pdf>
- European Council and Parliament, Directive 2006/54/EC on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast), 5 July 2006, Strasbourg, Official Journal of the European Union L 204/23, 26 July 2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:0036:en:PDF>

SUDSKI DOKUMENTI

- Constitutional Court of the Republic of Kosovo, Judgment of 30 October 2010, Valon Bislimi, vs. Ministry of Internal Affairs, Kosovo Judicial Council And Ministry of Justice, Case KI 06/10, AGJ 63/10, http://www.gjk-ks.org/repository/docs/ki_06_10_eng.pdf
- Constitutional Court of the Republic of Kosovo, Judgment of 8 December 2016, Ombudsperson, vs. Ministry of Justice, Case KO 73/16, AGJ 1015/16, http://www.gjk-ks.org/repository/docs/gjk_ko_73_16_ang.pdf
- European Court of Justice, Judgement of 10 April 1984, Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen, C-14/83, ECLI:EU:C:1984:153, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0014&from=en>
- European Court of Justice, Judgement of 25 April 2013, Asociația ACCEPT v Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, ECLI:EU:C:2013:275, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136785&doclang=EN>
- Kosovo Judicial Council, Annual Report, Pristina, 2016, <http://www.givqesori-rks.org/GetDocument/3371>

LITERATURA

- Council of Europe (European Commission for the Efficiency of Justice), Report on "European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice", 2014, https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf
- Council of Europe, Support to the implementation of European Human Rights Standards and the reform of the Ombudsperson Institution in Kosovo*, Strasbourg, 2017
- Freedom House, 'Kosovo' in Nations in Transit 2017: The False Promise of Populism, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/kosovo>
- Kosovo Women's Network, No more Excuses: An analysis of attitudes, incidence, and institutional responses to domestic violence in Kosovo, 2015, at: www.womensnetwork.org/documents/20151124105025622.pdf;
- Kosovo Women's Network, Striking a Balance: Policy options for amending Kosovo's Law on Labour to benefit women, men, employers, and the state, 2016, at: www.womensnetwork.org/documents/20160504154201373.pdf;
- Kosovo Women's Network, Who Cares: demand, supply, and options for expanding childcare availability in Kosovo, 2016, at: www.womensnetwork.org/documents/20161103153827186.pdf

DRUGO

- Interview with Hilmi Jashari, Ombudsperson of the Republic of Kosovo, Pristina, 13 July 2017
- Interview with Habit Hajredini, Director of the Office for Good Governance, Pristina, 19 July 2017
- Interview with Edi Gusia, Chief Executive Officer, Agency for Gender Equality, Pristina, 19 July 2017
- Kosovo 2.0, Kosovo journalists need to demand implementation of their access to information rights, 31 January 2017, <http://kosovotwopointzero.com/en/kosovar-journalists-need-demand-implementation-access-information-rights/>
- Ministry of Justice, Evaluation Report, Twinning Project EU Standards for the Ministry of Justice, KS 08 IB JH 03, 21 November 2011.
- Ombudsperson Institution, Annual Report 2016, Pristina, 2017 http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Raporti_Vjetor_2016_ANG_no16_me_kopertine_per_web_338158.pdf
- Ombudsperson Institution, Legal Opinion Concerning the situation of homophobia and transphobia, Pristina, 2017, http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/ANG--28.4.17_Homofobia_Amicus_Curiae_per_Gjykatën_Themelore_190780.pdf
- Ombudsperson Institution, Statement concerning equal gender representation in candidates' list by political entities, Pristina, 19 May 2017, <http://www.ombudspersonkosovo.org/en/news/OMBUDSPERSON%E2%80%99S-STATEMENT-CONCERNING-EQUAL-GENDER-REPRESENTATION-IN-CANDIDATES%E2%80%99-LIST-BY-POLITICAL-ENTITIES--1511>
- Ombudsperson Institution, Strategy and Development Plan of the Ombudsperson Institution 2017-2019, 2017, www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/296-2017_Strategjia_eng_166751.pdf

Ova stranica je namerno ostavljena prazna.

Civil Society for
**HUMAN
RIGHTS**



Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije na Kosovu